

Hippas İle Hippace

Fatih Şengül

Özet

Buğüne dek, Sarmatların dilinde kısrak sütünden hazırlanan bir çeşit peynir anlamına gelen "hippace" sözcüğünün kökenbilimsel açıklaması, sözde Yunanca olduğu söylenen at manasındaki "hippos" sözcüğü ile "hippace" nin ilk becesi "hipp" arasındaki sesçil ve manasal benzerlik dikkate alınmadan yapılmaya çalışılmıştır. Bu çalışmada, "hippace" sözcüğünün dilbilimsel çözümlemesi hem sesçil hem de manasal açıdan "hipp" sözcüğü temelinde yapılacak ve de yazılı kaynaklarda bahsi geçmeyen at için İskitçe sözcüğün ne olduğu gösterilmeye çalışılacaktır.

Anahtar Sözcükler: Hippas, Hippace, İskit Dili.

Miladi 460 yılında doğup miladi 377 yılında hayata gözlerini yuman tıbbın babası Hippokrates kendi dönemi içerisinde Karadeniz'in Kuzey bozkırlarında yaşayan kurgan kültürü taşıyıcılarından İskit ve İskit soylu halkları yakından gözlemlemiş ve izlenimlerini "Havalar, Sular ve Mevkiler" adlı kitabına aktarmıştı. Oluşturduğu kitapta yazar bu göçebe topluluklar ile alakadar oldukça ilginç bilgiler nakletmektedir. Naklettiği bilgiler arasında İskitlerin arabalar üzerinde yaşadıklarını, bu arabaların üzerlerinin keçeyle kaplı olduğunu, arabalarının bazılarının iki bazılarının da üç odasının bulunduğunu, bunların yağmura, kara ve yele karşı korunaklı olduklarını bildirmekte, kadın ve çocukların arabalarda erkeklerin ise at üstünde onların yanında gittiklerini belirtmektedir.¹

Hakikaten, Hippokrates'in İskit soylu halklar üzerine intibâlarını içeren bu ifadeler öteki Türk toplulukların yaşam tarzları ile bire bir örtüşmektedir. Yazar bu ifadelerinden bahsederken bir yerde de İskitlerin pişmiş et yiyip, kısrak sütü içtiklerini bu süttten de "Hippace" adında peynir yaptıklarını kaydeder.²

Bu makalenin bir nevi temelini oluşturan, İskit topluluğu Sarmatların dilindeki "Hippace" sözcüğünün kökenbilimsel açıklamasına yönelik şimdiye dek farklı önermelerde ve teşebbüslerde bulunulmuştur. Lâkin, bu önerme ve teşebbüslerin hiçbiri sözcüğün Karaçay-Malkar Türkçesinde "lor peyniri" manasını taşıyan "hüppegi bışlak"³ biçiminden daha tatminkâr bir açıklama ortaya koymamıştır. İskitlerin İrani olduğuna inanan çevreler bahsi geçen sözcüğü İskit'lerin günümüzdeki güyâ, daha doğru bir tabirle hayali bâkiyeleri Oset'lerin lisanındaki "hippak" ("inceltmiş lapa")⁴ kelimesiyle doğrudan ilintileme teşebbüsüne girişirler. Fakat, ortaya atılan etimolojik eşleştirme sesçil açıdan uygun

¹ Durmuş İlhami, *İskitler*, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yay., Ankara 1993, s.151.

² *a.g.e.*, s.151.

³ Adiloğlu, Adilhan, *Karaçay Malkar Türkleri*, Ankara 2005, s.10, Appa, Adilhan, "Karaçay-Malkar Türklerinin Kökeni", *Türkler*, II.Cilt, Ankara 2002, s.574.

⁴ Appa, *a.g.m.*, s.574

bir bağlantı oluştursa bile manasal açıdan "hippage"ye oldukça uzak durmaktadır. Şimdi bu sözcüğü daha farklı bir açıdan ele alıp, inandığımız görüş doğrultusunda yeni baştan izâhını yapacağız.

Bugüne kadar, adı geçen kelimeyi değişik dillerde kökenbilimsel açıklamasını yapma uğraşı içerisinde olanların çoğunluk itibarıyla dikkate almadıkları bir nokta var. O da; Yunanca hippos ("kısrak") ile Sarmatların dilindeki *hippace* ("kısrak sütü")nin ilk hecesi "*hipp*" arasında bir sesçil ve manasal koşutluk ihtimalidir. Bu olasılık üzerinde durmamızı öğütleyen bir başka veri de Hippokrates'ten en az üç ya da dört yüzyıl önce yaşamış bir diğer Yunanlı yazar Homeros'un meşhur İlyada destanında adı geçen, İskitya kabilelerinden biri olan "*hippemolgolar*"⁵ yani "kısrak sütü sağanlar" ifadesindeki hippe ("kısrak") hecesidir. Görüldüğü üzere üstteki üç örnekte bir şekilde "kısrak" sözcüğüyle bağlantılı olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu da doğal olarak "Hippace" sözcüğünün ilk hecesi "hipp" ya da daha uygun bir ifadeyle "hippe"nin "kısrak" ile manasal ilişkiye sahip olup olamayacağını eğer sahipse "hippos" ("kısrak") sözcüğünün Yunancaya mal edilip edilemeyeceğini tartışmaya açık hale getirecektir. Belki ilk bakışta "hipp" hecesinin Yunanca'ya menşei olabileceği ve dolayısıyla da İskitçe sözcüğün esasen Yunanca bir ödünçlenme olduğu dillendirilebilir. Lâkin, Yunanlılar gibi eski dünyanın yerleşik, tamamıyla göçebe yaşam tarzına âşinalığı bulunmayan, böylesi bir kültürle haşır neşir olmayan bir halktan "atçılık" dünyasına yönelik terimleri icat edip sonrasında da bu terimleri atlı-göçebe kültürün en başı çeken temsilcilerinden İskitlere ödünç vermiş olabileceği kabul edilemez. Buna ilâveten, Yunanca "hippos" sözcüğünün Yunanca olamayacağını doğrulayan elimizde kimi deliller var. Sözgelimi; bu Grekçe sözcük Hint-Avrupa dillerinde bir yaygınlığı olmamasına karşın Uralca ve Türk lehçelerinde pek çok denklige sahiptir.

Mallory, Ön Hint-Avrupa topluluğunda "at" ile alâkalı listesinde Luvi dili hiyerogliflerindeki a-su-wa; Mitannice a-as-su-us-sa-an-ni (at terbiyecisi), Sanskritçe *asva*; Avesta dilinde *aspa*; Toharca A *yuk*; Toharce B *yakwe*; Mikence *i-qa*; Yunanca *hippos*, Latince *equus*; Venetçe *eku*; Eski İngilizce *eoh*; Galce *epo*; Eski İrlandaca *ech*; Litvanyaca -*asva* "kısrak"⁶ gibi bir dizi kelime sıralarken -ki burada hippos'a yakın bir sözcüğe rastlanılmaz- aynı konuya doğrudan olmasa da bir çalışmada değinen Stetsyuk ise modern Yunanca *ippos* sözcüğü için Hint-Avrupa dillerinde doğru dürüst hiçbir koşutluk bulamaz, bununla beraber sözcüğü Ural-Altay ve kimi Hint-Avrupa biçimleriyle aynı kökten getirir. Yazar, Yunanca sözcüğün Ural-Altay dillerindeki benzerliğini yakalamışsa da "hippos" sözcüğünün Yunanca olamayacağına yönelik bir sav geliştirememiştir. Ona göre Ermenice *yi* "at", Latince *equa*, Romence *iapa* "kısrak" ~ Ortak Türkçe *yabu*, *yabutaq*, *yavdaq* "at, eğersiz at" bunların günümüzdeki biçimlerini koruyan Türkmence *yabu*, Çuvaşça *yupax*, Özbekçe *javdaq* ~ Vepsce *hebo*, Estonyaca *hobu*, Fince *hebonen* "at"vb. hepsi ortak bir kaynaktan gelmektedir.

⁵ Homeros, *İlyada*, Arkadaş yay. Ankara 2004, s.250.

⁶ Mallory, J.P., *Hint-Avrupalıların İzinde: Dil, Arkeoloji ve Mit*, Dost Kitabevi yay., Ankara 2002, s.138.

ler.⁷ Bu şekillere Altayca *caba* ve *cabaga* ("iki yaşına varmamış tay")⁸ kelimelerinin de eklenmesi mümkündür.

Mallory'nin listesinde bir bakıma Yunanca "hippos" a en yakınmiş gibi duran sözcüklerin Romence *iapa* ve Galce *epo* sözcükleri olduğu söylenebilir ancak bu iki kelime dahi Hint-Avrupa'lılara ait dilsel malzeme olarak alınamaz. Çünkü, aynı sözcüklerin "at" anlamını veren Kırgızca *bē*, Teleütçe *pee* Anadolu'da kullanılan *pay* vb. bir dizi Türkçe koşutluğu mevcuttur. Dolayısıyla, Romence ve Galce'deki biçimler Türk lehçelerindeki denklikler dikkate alınmadan Hint-Avrupa dil ailesine aitmiş gibi gösterilemez ve Yunanca hippos'un günümüzdeki karşılıkları olarak değerlendirilemez.

Görülebildiği gibi, Avrupa dillerine mal edilen pek çok dilsel malzemenin esasında Ural-Altay dilleriyle özellikle de Türkçe ile bağlantısı mevcuttur. Aynı şekilde, "hippace" sözcüğünün en yakın sesçil ve manasal karşılıkları Hint-Avrupa dillerinde değil Ural-Altay biçimlerindedir. Dahası, Yunanca "hippos" için önerilen kökenbilimsel açıklama ise Latince *equa'dır*⁹ ki, böylesi bir iddia sesçil açıdan hiçbir biçimde kabul edilemez. Kısacası, sözcüğün Yunanca olabilmesi neredeyse imkansızdır.

Üstelik, şimdi etimolojik açıklamamızda da müşahede edileceği üzere, "hippace" sözcüğünün ilk hecesinin Yunanca olduğu ele alınsa bile geriye kalan "-ace" hecesi üzerindeki çözümlememiz sözcüğün hakikaten Yunanca bir kökenden gelmiş olabileceği ya da Osetçe "hippak" biçimiyle ilişkilendirilebileceği gibi bir söylemi kesin bir şekilde çürütmektedir.

Bir kere "hippace" sözcüğünün gerçek şekli "hippake" dir. İkinci hecedeki asıl olması gereken "k" harfi çok yaygın bir ses değişimiyle "c" sessizine dönüşmüştür. Bu sebepten, ilk hece "hipp" kısarak olarak ele alındığında geriye "ake" biçimi kalır. Şahsi kanaatimiz sondaki -e seslisinde ilginç bir dilbilim olayının mevcut olduğu yönündedir. Bu sebepten, -e seslisini -ake biçiminden ayrı olarak değerlendirmemiz gerekir. O zaman da önümüze -ak gibi bir biçim çıkacaktır ki, bu Karaçay-Malkarca'da "peynir, yoğurt" gibi süt ürünlerinin genel adı anlamına gelen "**ak**"¹⁰ sözcüğünden başkası değildir. Aynı lehçede "yağ ve peynir yapan kimse" anlamına gelen "**akçı**"¹¹ bu sözcükten türe-

⁷ Stetsyuk, Valentyn, *Doslīdzhennia peredistoričikh etnogenetičnikh procesiv u Šehidij Evropi*, Lvov-Kiev 1998, p.60.

⁸ Gürsoy Emine vd., *Türkçe Sözlük*, TDKY, Ankara 1999, s.48.

⁹ <http://www.indoeuropean.nl/cgi-bin/startq.cgi?flags=endnnnl&root=leiden&basename=%5Cdata%5Cie%5Cgrk>. Origin : IE [301] **h₁ek'uos* `horse'- Etymology: Inherited word for `horse', e. g. Skt. *a's'va-*, Lat. *equus*, Venet. acc. *ekvon*, Celt., e. g. OIr. *ech*, Germ., e. g. OE *eoh*, OLith. *eava* `mare', Toch. B *yakwe*, perh. also Thrac. PN Betespioj, give IE **h₁ek'uos*; further HLuw. *as'uwa*, Lyc. *esbe*. From this form we expect Gr. **œppoj* or **œkkoj* (s. Schwyzer 301). A form with geminate is indeed found in *†kkoj* (EM 474, 12), *†kkoj* PN (Tarent., Epid.); s. Lejeune, *Phonétique* 72. (With *†kkoj* : *†ppoj* cf. Pannonian PN *Ecco*, *Eppo*.) A problem is the „-; one suggestion was that it is Mycenaean; Cf. W.-Hofmann s. *equus*, Schwyzer 351. The aspiration is also difficult. - There is no further explanation for the word (connection e.g. with *çkŭj* cannot be demonstrated).

¹⁰ Tavkul, Ufuk, *Karaçay-Malkar Türkçesi Sözlüğü*, TDKY, Ankara 2000, s. 74.

¹¹ *a.g.e.*, s.75.

miştir. Ak sözcüğünün hâlâ Anadolu'da Karaçay-Malkarca'da olduğu gibi süt, yoğurt vb. yiyecekler için kullanıldığını da yeri gelmişken belirtmek icâb eder.¹² Dolayısıyla, İskitçe sözcüğün ikinci hecesini oluşturduğunu düşündüğümüz "ak" tartışmasız bir şekilde Karaçay-Malkarca ve Anadolu'daki "ak" sözcüğünün bire bir İskitçe'deki karşılığıdır.

Sondaki –e seslisinin Yakutça dilbilgisi kuralları yardımıyla açıklanabileceği kanaatindeyiz. Bu Türk lehçesinde 3.tekil iyelik eki, ünlü ile biten kelimelerden sonra –ta, –te, –to, –tö; ünsüzlerden sonra –a, –e, –o, –ö şeklinde eklenir.¹³

Ağa-ta 'babası', oğto 'çocuğu', uol-a 'oğlu', et-e 'eti'vb.

Yukarıdaki örneklerde tamlayanın işlevi üçüncü şahıslarda iyelik ekinde toplanmaktadır. Hem kısarak anlamını taşıyan "hipp" hem Karaçay-Malkarca sözcük "ak" hem de Yakutça sesli ile biten sözcüğün sonuna eklenen iyelik eki –a, –e'yi birleştirdiğimizde ortaya "kısarak peyniri ~ kısrağın peyniri" çıkar.

HİPP ↔ AK ↔ E = HİPPAKE
↓ .. ↓ ↓ ↓
Kısarak ↔ Peynir ↔ İ = "Kısarak Peyniri"

Sondaki sesli olayını diğer İskitçe tanrı adları sözgelimi; Herodot'un bahsettiği ("iyiliğin, doğruluğun, güzelliğin, erdemin tanrısı anlamına gelen"¹⁴) Argimpasa ya da diğer biçimiyle Artimpasa'ya tatbik etmek mümkündür. Artimpasa'nın ikinci hecesindeki "baş" sözcüğün karşılığı olan "pas", Hakasca gibi kimi Türk lehçelerinde de hala aynı şekilde mevcuttur. Buradan kelimeye şu şekilde bir çözümleme yapılabilir.

ERTEM ↔ PAS ↔ A = ARTİMPASA
↓ ↓ ↓ ↓
Fazilet ↔ Baş ↔ I = Fazilet Baş

Üstteki tetkikler neticesinde, şimdiye dek hiçbir kimsenin düşünmeye yanaşmadığı "Grekçe olduğu söylenen hippos sözcüğünün kökeni, Yunanlılara değil İskitlere aittir." türünde bir iddia haklı çıkmıştır. Buna ek olarak, "ak" sözcüğü İskitlerin Türklüğünü doğrulayacak bir başka dilsel delili daha bünyesinde barındırır.

Türkçe'de "ak" sözcüğünün en yaygın kullanım sahası renk üzerinedir. Bu renk adı neredeyse bütün Türk lehçelerinde "beyaz" sıfatı anlamında kullanılır. Şahsen "beyaz" anlamındaki "ak" sıfatı ile yoğurt, süt ve peynir manalarındaki "ak" sözcüğünün birbiriyle alakalı olduğuna inanmaktayız. İlginç bir şekilde Türkçe'de "yoğurt, peynir ve süt" sözcüklerinin hem adlandırmalarının hem de

¹² Derleme Sözlüğü, Ek-1, sayı 211/12, TDKY, Ankara, 1993, s. 4410.

¹³ Kirişçioglu, Fatih, *Saha (Yakut) Türkçesi*, TDKY, Ankara, 1999, s.73

¹⁴ Karatay, Osman, *İran ile Turan*, KaraM, Ankara, 2003, s.154.

ortak noktaları olan renklerinin aynı noktada buluşması bir tesadüf olmasa gerekir.

<u>Kelime</u>	<u>Adlandırma</u>	<u>Renk</u>
Yoğurt	Ak	Ak
Peynir	Ak	Ak
Süt	Ak	Ak

Çok büyük bir olasılıkla İskitlerin dilinde "ak" yoğurt ve peynir anlamı dışında bir de "beyaz" anlamına da gelmekteydi. Renkler milletlerin aidiyetlerini belirlemede hayati rollerden birini oynarlar. İskitlerin bu bağlamda etnik kökleri değerlendirilecek olursa onların Türklüğü bir kez daha teyit edilecektir.

Gelelim hippe ya da hipp sözcüğünün Türkçe ile ne türden bağlantılara sahip olduğunu belirlemeye. Her iki sözcüğün günümüz Türk lehçeleri arasındaki koşutluklarını saptamaya sıra geldiğinde kimi dikkate alınması gereken ses geçişlerine müracaat etmek gerekir. Türk dillerinin atası olarak kabul edilen ilk Türkçe milad'ın başlarında Ana Samoyedce'ye girmiş Türkçe ödünç sözler aracılığıyla tasnif edilir. Bu tasnife göre Ana Samoyedce'ye girmiş Türkçe kökenli kelimelerde /z/ yerine /r/, /ş/ yerine de /l/ vardır, Ana. Sam. *yür "100" < İT *yür (ET yüz), Ana. Sam. *kil "samur" < İT *kil (>ET kış), Ana. Sam. *kil "kış" < İT *kıl (> ET kış, > Çuv. hıl) vb. gibi.¹⁵ İlk Türkçe'nin Proto-Bulgarca ve onun devamı olan Çuvaşça gibi bir *r ve *l dili olduğuna sonrasında da iki lehçeye (Ana Bulgarca ve Ana Türkçe) ayrılarak iki ayrı yolda geliştiği ve Türk dünyası içerisinde bir *r ve *l dili diğer taraftan da bir *z ve *ş dili olduğu kabul edilir.¹⁶ Proto-Bulgarca'nın günümüzdeki tek temsilcisi olan Çuvaşça ve yine Türkçe'nin en eski izlerini bünyesinde barındıran Yakutça sözbaşı s/s Ortak Türkçe'de -y ile karşılanır. Her iki Türk lehçesi daha erken bir döneme ait Türkçe izleri taşıdığından S=Y denkliğinde S ile başlayan sözcüklerin daha eski olduğu kabul edilir. Yani daha erken S-'nin sonradan Y-' ile karşılandığını söylemek mümkündür. Ancak bununla birlikte, -S'nin çok daha evvelinde -H ve -K ile özellikle de İskit çağında -H ile karşılanmış olacağına ve hatta İskit çağında hem söz başı -S ve söz başı -H geçişinin bir arada bulunduğu öne sürmek mümkündür. Herodot'un ilginç bir şekilde kendi döneminde İskitya sınırları dâhilinde kalan Donetz nehri için hem "syrgis"¹⁷ hem de "hyrgis"¹⁸ ifadelerini kullanıyor olması sözbaşı h > s geçişinin kendi çağındaki mevcudiyetine adeta taraf oluşturmaktadır.

¹⁵ Jorma, Attila, *Hazar Berisi*, Sota Vakfı yay., Haarlem 1999 s.59, Tekin, Talat, *Türk Dilleri (Giriş)*, Simurg yay., İstanbul 1999, s. 14-15.

¹⁶ Tekin, a.g.e., s. 11.

¹⁷ *Herodotos/Herodot Tarihi* (çev: Müntekim Ökmen), Türkiye İş Bankası Kültür Yay., İstanbul, II. Baskı, IV-123, s. 234.

¹⁸ Herodot, a.g.e., IV-57, s.216

İskit devrinde k/h > s ve h > s geçişiyle ilgili olarak Arap. **hüzün** ~ Uygurca *sörün* ("kederli, gamlı") ~ TT. *kuruntu*, Lat. *homo* ~ İng. *similar* ~ *same* < Azerice *kimi* (benzer) < Çuvaş. *sim* (benzerlik"), Türkçe *kalın* < Çuv. *hulin/hulim* < İngilizce *slim*, Sümerce *har* ("değirmen taşı") ~ Marice *šarāš* "kum" ~ Fince *sora* "ince çakıl, kum" ~ Estonyaca *sõra* "çatlamış taş" ~ DLT'de "kum, ince taş" anlamıyla mevcut olup Anadolu'da hala aynı anlamıyla muhafaza edilip, kullanılan *kayır* < *kayr* ~ Çuv. *hüyir* "kum" vb. bir dizi kelime sıralanabilir. Türk lehçelerinde söz başı h > s geçişi özellikle Başkurtça'da¹⁹ ve Saha(Yakut) Türkçesinin Dolgan lehçesinde yaygın bir şekilde karşımıza çıkar.²⁰ İskit dilinde s > h geçişini dikkate alıp ya da İskit dilindeki -h ile başlayan sözcüklerin sonrasında -s ile karşılandığını ve nihayetinde de günümüzdeki -y biçimine dönüştüğünü hesaba katıldığında Stetsyuk'un listesindeki *yabu*, *yabu-taq*, *yavdaq* "at, eğersiz at" ve bunların günümüzdeki biçimlerini koruyan Türkmençe *yabu*, Çuvaşça *yupax* gibi formlar daha evveliyatında -s ve onunda öncesinde ise -h ile karşılanacaktır ki bu da *yabu/yupax* biçimini doğrudan doğruya *sibe/supah* ~ *hibe/hupa-h şekillerine* dönüştürecektir. Çuvaşça'da son hecedeki -h açıkçası hayvan adlarında da karşımıza çıkan Türkçe'de küçültme ekidir. Aynı sözcükle alakalı olarak değerlendirilmesi gereken bir başka veri de; Anadolu'da hala "kısırak yavrusu" anlamına gelen "*hovvah*" sözcüğüdür.²¹ Türkçe'de çok yaygın olan v ~ p geçişiyle sözcüğümüz *hoppah* biçimiyle belirir ki, burada da sondaki -h yine küçültme ekidir.

İskitlerin dilindeki hipp ya da hippe biçiminin ses geçişiyle beraber ve biraz anlam kaymasına uğrayarak DLT'de -s'li biçimde *sıp* ("iki yaşına girmiş tay")²² şeklinde muhafaza edildiğini söylemek hiç de zor değildir. Türkçemizde kullanılan daha ziyade "eşek yavrusu" anlamındaki sığa sözcüğü kanaatimizce hippe sözcüğünün günümüzdeki bir diğer karşılığıdır. Türkçe'de bir hayvan adının başka bir hayvan adı yerine kullanılması oldukça yaygındır. Örneğin, Anadolu'da *kısırak* İçel yöresinde "dişi eşek" anlamında kullanılırken *sığa* Hatay-Ceylanlı tarafında atın yavrusu manasına gelir.²³ Sığa sözcüğünün sadece "eşek yavrusu" değil aynı zamanda "kısırak yavrusu" anlamında hâlâ Anadolu'nun pek çok yerinde kullanıldığına müşahâde edilmektedir. Homeros'daki hippe biçimi en iyi şekliyle yine sığa anlamında ses ikilemesi olayıyla günümüz Urfa ağzında "*süppe*"²⁴ Hatay ve Antakya çevresinde ise "*suppa*"²⁵ şekilleriyle korunmuştur {*süppe* ~ *hüppe* » *hippe*}. Vepsce *hebo* biçimi ise İğdir ağzında sepa ("eşek yavrusu") şekliyle²⁶ ilişkilendirilebilir.

¹⁹ Tekin, Talat-Mehmet Ölmez, *Türk Dilleri (Giriş)*, Simurg yay., İstanbul 1999, s.71.

²⁰ a.g.e., s. 104.

²¹ *Derleme Sözlüğü*, TDKY, sayı:211/7, s.2421.

²² *Divan-ı Lügati't-Türk*, I, 319-7, 207-11, III, 158-9.

²³ Sezgin, Fatih, Aras, Sıtkı, "Hayvancılık Terimleri", *Belgelerle Türk Tarihi Dergisi*, sayı:11 (Ocak, 1986), s. 33-34.

²⁴ a.g.m., s. 34.

²⁵ *Derleme sözlüğü*, TDKY, Ankara 1993, sayı:210/10, s.3698.

²⁶ "Hayvancılık Terimleri", s.34.

Sıpa sözcüğünü kimi etimolojik çalışmalar Anadolu Türkçesine, Anadolu'da yaşayan Abaza topluluğunun dilinden geçtiğini öne sürüp, aynı sözcüğü Sanskritçe çava, sâva (hayvan yavrusu, yavru) ve Arapça sabi (çocuk) sözcükleriyle ilintileme teşebbüsüne girişirler.²⁷ Bu türden beyanatların hiçbirinin inanılacak bir yanı yoktur. Sözcük yalnızca Anadolu Türkçe'sinde değil aynı zamanda Azerbaycan Türkçesinde ve hatta Eski Kıpçakça'da da sıpa şeklinde karşımıza çıkar.²⁸ Bu sebepten, bahsolunan sözcük için yapılan en tutarlı etimolojik önerme; sözcüğü Kaşgarlı'nın sözlüğündeki *sıp* ("iki yaşına girmiş tay") biçimine bağlayan etimolojik açıklamadır.²⁹ Aynı sözcüğü yine Hakasca'da *sıp* şeklinde bulmaktayız.³⁰ DLT'deki "sıp" sözcüğünün Clauson tarafından *sip* şeklinde okunduğunun yeri gelmişken altını çizmek gerekir.³¹

Hipp hecesinin sonunda başta Türkçe'nin en eskicil özelliğini koruyan Çuvaşça olmak üzere hemen tüm Türk lehçelerinde oldukça yaygın bir şekilde karşımıza çıkan ses ikilemesi mevcuttur; Çuv. kukka "dayı" ~ tettem "karanlık" ~ ikke ("iki") ~ viççe ("üç") ~ pillek ("beş") vb. Muhtemelen İskitlerin dilinde de böyle bir ikileme olayı vardı.

Ana İskit grubunun daha Doğu Avrupa topraklarına varmasından çok evvelinde bir İskit topluluğunun Ukrayna arazisi içerisinde var olduğuna kesin inanan ve Kimmerlerin Doğu Avrupa coğrafyasında yaşadığı fikrini kuşku bulan biri olarak şahsi düşüncemiz; "hippemologolar" adıyla anılan topluluğun Se-redniy Stoh olarak isimlendirilen, Ön-İskit grubu olduğunu rahatlıkla söyleyebileceğimiz bir atlı kültürün sonraki dönemdeki bakiyeleri olduğu yönündedir. Gerçekten de, "hippace"nin bizlere açtığı ufuk öylesine geniştir ki, sözcük Kimmerlerin Ukrayna bozkırlarının en eski ve yerli ahalisi olduğunu ısrarla savunan, başını Terenozkin'in çektiği bilim kesiminin savlarına gölge düşürmektedir. Çünkü şu an itibarıyla Kimmerlerin dilinde "at" için hangi sözcüğün kullanıldığını bilmememize mukâbil "hippace" sözcüğü bizlere İskitlerin lisanında "at" için kullanılan bir kelimeyi hediye etmektedir. Eğer "hippe" ya da "hipp" kelimesini muhatap olarak alıp, Doğu Avrupa topraklarında Kimmerlerin mi yoksa İskitlerin mi yerli ve daha eski bir topluluk olduklarını belirleme teşebbüsüne girişirsek ibre İskitlere doğru kaymaktadır. Dahası, "hippe" sözcüğü İskitlerin diline ait yegâne dilsel kaynağımız olan Herodot'tan çok daha önce sinde Homeros'ta geçmesi vesilesiyle şu an itibarıyla bilinen en eski İskitçe sözcüğü oluşturmaktadır. Ve hatta bu sözcüğün kökenini çok daha ötelere Miladi IV. binyıl ile III. binli yıllarda Doğu Avrupa coğrafyasında atlı kültürü başlatan kurgan grubu (Seredniy Stoh) kültürünün zaman dilimine kadar götürbilmek mümkündür. Seredniy Stoh kültürü Doğu Avrupa coğrafyasında "atlı - kültür" kimliğiyle ortaya çıkan ilk kurgan topluluğunu teşkil eder. Sonrasında, bu kültür halefi olarak Yamnaya kültürüyle kendi varlığını kabataslak bir

²⁷ Eyüboğlu, İsmet Zeki, *Türk Dilinin Etimoloji Sözlüğü*, Sosyal yay., İstanbul 1995, s.597.

²⁸ Toparlı, Recep vd., *Kıpçak Türkçesi Sözlüğü*, TDKY, Ankara 2007, s.235.

²⁹ Eren, Hasan, *Türk Dilinin Etimoloji Sözlüğü*, Ankara 1995, s.365.

³⁰ Ankoğlu, Ekrem, *Örnekleli Hakasça-Türkçe Sözlük*, Akçağ yay., Ankara 2005, s. 426.

³¹ Eren, *Türk Dilinin Etimoloji Sözlüğü*, s.365.

biçimde çizilecek olursa doğuda Urallara batıda ise Romanya civarlarına kadar hissettirmiştir.³² Yunanca ve hiçbir zaman bir atlı kültüre sahip olamayan Ural topluluklarının dilleri arasında hippos sözcüğünün kimi biçimlerde hali hazırda bulunuşu Yamnaya kurgan kültürü taşıyıcılarıyla bu iki farklı coğrafyayı paylaşan halklar arasında yaşanan temas dönemlerinin hatırasını taşıdığı yönünde atılacak olan bir sav çok daha cezbedici durmaktadır. Yamnaya kültürü yaklaşık miladi 2500 ile 1900 yılları arasında hüküm sürmüştür.³³ Hippe sözcüğünün Yunanca ve Uralca biçimlerine geçiş tarihini bu kadar erken bir süreye tarihleyebilmek mâkuldür. Doğu Avrupa coğrafyasının ilk "atlı" kültürünü oluşturan Seredniy Stoh ve onun devamı Yamnaya kültürünün yaratıcıları ise Liège üniversitesinden ön-tarih bilimci *Marcel Otte*, Brest üniversitesinden dilbilimci *Jean Le Dû*, Halle/Saale üniversitesinden ön-tarih bilimci *Alexander Häusler*, Utah - Salt Lake City üniversitesinden Antropolog *Henry Harpending*, Roma'dan tarihçi *Paolo Galloni*, Nice üniversitesinden dilbilimci *Philippe Dalbera*, Molis üniversitesinden dilbilimci *Gabriele Costa*, Stendhal de Grenoble üniversitesinden dilbilimci *Michel Contini*, Bologna üniversitesinden dilbilimci *Franco Cavazza*, Bologna üniversitesinden filolog *Francesco Benozzo*, Valencia üniversitesinden dilbilimci *Xaverio Ballester*, Utrecht üniversitesinden emekli, dilbilimci Profesör *Mario Alinei*'den oluşan akademisyen grubu uzun ve hararetli tartışmalardan sonra benimsediği sonuca göre; Altaylı kabilelere ve bu kabilelerin şahsında da Türklere aitti.³⁴ Ukraynalı araştırmacı yazar Stetsyuk da bu konuda üstteki akademisyenlerle aynı görüşü paylaşmaktadır.³⁵

Yazılı kaynaklar ışığında saptanan en eski İskitçe sözcük olan "hippe" hepsinden öte McGovern gibi batılı bilimadamlarının ısrarla savunduğu "Atlı kültürün yaratıcıları İskitlerdir. İskitler ise İrani bir kavimdir. Netice itibarıyla de, atlı kültürün mucidi İranlılardır." türünden tamamıyla hayal ürünü ve de yanlı tezi tarihe gömmüştür. Evet, artık at ile ilgili İskitlere ait bir terimin varlığını bilmekteyiz ve de onun hiçbir şekilde bir İrani kökene sahip olmadığını da.

³² Stetsyuk, "Valentyn, Seredniy Stoh ve Yamnaya Kültürleri" (çev. Fatih Şengül), *Akademik Bakış Dergisi*, Cilt:1, Sayı: 2 (Yaz 2008), s.215-223.

³³ Stetsyuk, *a.g.m.*, s.219.

³⁴ <http://www.continuitas.com/interdisciplinary.pdf> "Interdisciplinary and linguistic evidence for Palaeolithic continuity of Indo-European, Uralic, and Altaic population in Eurasia, with an excursus on Slavic ethnogenesis."

³⁵ Stetsyuk, Valentyn, *a.g.m.*, s.215-223.

IV . ve III. binli yıllardaki at biniciliği merkez sahası (*SS=Serednyi Stog* kültürü) ve atlı-savaşçı (*F=Yamnaya*) kurgan gruplarının yayılması (Mario Aline'inin çalışm asından), (Rekonstrüksiyon, F.Ş.)

Abstract

Hippace, meaning some kind of cheese prepared from the milk of the mare in the language of the Sarmatians, has been performed to be etymologized in disregard of the phonetic and semantic resemblance between the word "hippos" in the meaning of the horse, reputed to be of the so-called Greek origin, and "hipp", the first syllable of the word "hippace", hitherto. In this study, the linguistic analysis of the word hippace will be straighten out on the base of the word hipp both semantically and phonetically and it will be shown what the Scythian word for the word horse, that is not mentioned in the written sources, was.

Key words: *Hippos, Hippace, Scythian Language.*

Kaynaklar

- ADİLOĞLU, Adilhan, *Karaçay Malkar Türkleri*, Ankara 2005.
APPA, Adilhan, "Karaçay-Malkar Türklerinin Kökeni", *Türkler*, II.Cilt, Ankara 2002.
ARIKOĞLU, Ekrem, *Örneklili Hakasça-Türkçe Sözlük*, Akçağ yay., Ankara 2005.
Derleme Sözlüğü, TDKY, Ankara 1993.
Kaşgarlı Mahmud, *Divan-ı Lügati İt-Türk* (hızl. Besim Atalay), 4 c., Ankara 1998.
DURMUŞ İlhami, "İskitler", *Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yay.*, Ankara 1993.
EREN, Hasan, *Türk Dilinin Etimoloji Sözlüğü*, II.Baskı, Ankara 1995.
EYÜBOĞLU, İsmet Zeki, *Türk Dilinin Etimoloji Sözlüğü*, Sosyal yay., İstanbul 1995.
GÜRSOY Emine-Muvaffak Duranlı, *Altayca –Türkçe Sözlük*, TDKY, Ankara 1999.
Herodotos, *Herodot Tarihi* (çev: Müntekim Ökmen), İstanbul.
Homeros, *İlyada*, Arkadaş yay. Ankara 2004.
JORMA, Attila, *Hazar Berisi*, Sota Vakfı yay., Haarlem 1999.
KARATAY, Osman, *İran ile Turan*, KaraM, Ankara, 2003.
KİRİŞÇİOĞLU, Fatih, *Saha(Yakut) Türkçesi*, TDKY, Ankara 1999.
MALLORY, J.P., *Hint-Avrupalıların İzinde (Dil, Arkeoloji ve Mit)*, Dost Kitabevi, Ankara 2002.
SEZGİN, Fatih-Sıtkı Aras, "Hayvancılık Terimleri", *Belgelerle Türk Tarihi Dergisi*, sayı:11 (Ocak, 1986).
STETSYUK, Valentyn, *Doslidzhennia peredistoričikh etnogenetičnikh procesiv u Skhidny Evropi*, Lvov-Kiev 1998.
STETSYUK, Valentyn, "Seredniy Stoh ve Yamnaya Kültürleri" (çev. Fatih Şengül), *Akademik Bakış Dergisi*, Cilt:1, Sayı: 2 (Yaz 2008), s.215-223
TAVKUL, Ufuk, *Karaçay-Malkar Türkçesi Sözlüğü*, TDKY, Ankara 2000.
TEKİN, Talat, *Türk Dilleri (Giriş)*, Simurg yay., İstanbul 1999.
TEKİN, Talat-Mehmet Ölmez, *Türk Dilleri (Giriş)*, Simurg yay., İstanbul 1999.
TOPARLI, Recep- Hanifi Vural-Recep Karaatlı, *Kıpçak Türkçesi Sözlüğü*, TDKY, Ankara 2007.
<http://www.continuitas.com/interdisciplinary.pdf> "Interdisciplinary and linguistic evidence for Palaeolithic continuity of Indo-European, Uralic, and Altaic population in Eurasia, with an excursus on Slavic ethnogenesis."
<http://www.indoeuropean.nl/cgi-bin/startq.cgi?flags=endnnl&root=leiden&basename=%5Cdata%5Cie%5Cgrk>